

ДІАЛЕКТИКА ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ДІАЛЕКТИКИ.

- Діалектика та метафізика як методи наукового пізнання. Основні принципи діалектики.
- Закони діалектики, їх світоглядне, методологічне та практичне значення.
- Категорії діалектики, їх світоглядне, методологічне та практичне значення.

Діалектика

- Від грец. – мистецтво вести бесіду, спір, - це вчення про найбільш загальні закономірні зв'язки в становленні, розвитку буття і заснований на цьому метод творчого пізнання, мислення.

Види діалектики:

- **Об'єктивна діалектика** – розвиток буття, об'єкта і об'єктивного світу (діалектика природи);
- **Суб'єктивна діалектика** – розвиток пізнання, мислення (діалектика духу).

У ході розвитку філософської думки
склалися два основні підходи до розуміння
світу:

- *діалектичний та
метафізичний.*

Метафізика —

- це таке розуміння світу і такий спосіб мислення, при якому розглядаються взаємозв'язки і взаємодії явищ і предметів, а процес розвитку тлумачиться як кількісне збільшення або зменшення об'єктів, без їх якісної зміни.

Діалектика

- є таким способом розуміння світу, при якому дійсність осмислюється як така, що знаходиться у постійній зміні, взаємозв'язках і взаємозумовленості.

- *Мислити діалектично означає: розглядати явища і процеси у їх цілісності і у взаємозв'язках з іншими явищами, в єдності протилежних сторін, у постійному розвитку. Діалектика є теорією не будь-яких змін, не всякого руху, а лише однієї форми змін – розвитку.*

Розвиток —

- це така спрямована і закономірна зміна матеріальних і духовних об'єктів, внаслідок якої виникає новий стан об'єкту. Розвиток є лише там, де відбуваються якісні зміни.

Історія розвитку діалектики має свою структуру:

- Першою історичною формою діалектики була стихійна діалектика античної філософії.
- Другою історичною формою діалектики була ідеалістична діалектика німецької класичної філософії. Найбільш систематично вона була викладена у творах Гегеля.
- Третьою формою діалектики є матеріалістична діалектика XIX – XX ст.

В Античності

- Світ уявляли як Космос, що вічно розвивається. Геракліт стверджував, що *боротьба є батьком всього і усьому цар*. Сократ і Платон бесідами довели про зародження істини з зіткненням протилежних точок зору, істина це не готовий результат, а процес пізнання світу та людини.

В середньовічній релігійній філософії

- Джерелом розвитку світу був дух та душа. Світ створений Богом, і він є постійним джерелом його розвитку.

У філософії Нового часу та в епоху Просвітництва

- Домінував розвиток механічного руху, як основне джерело життя та розвитку.

В німецькій класичній філософії

- Причиною розвитку світу була ідея *абсолютного духу*

У ХІХ – ХХ ст.

- Відбувається розвиток-синтез діалектики духу (Гегеля) і діалектики природи (Маркса)

- Діалектика є теоретичною системою і включає в себе *принципи, закони і категорії*.

Принципи —

- це загальні та універсальні ідеї, настанови, критерії, які визначають смисл і роль всіх елементів у системі. Принципи діалектики надають змісту, характеру єдиного цілого, перетворюючи закони і категорії у єдину систему

Принцип зв'язку

- Залежність явища від інших явищ в якомусь відношенні виражає поняття "зв'язок". Це можуть бути зв'язки у просторово-часовому відношенні, причинно-наслідкові відношення, генетичні, суттєві і несуттєві, внутрішні і зовнішні.

Принцип розвитку, якому властиві наступні риси:

- 1) певна спрямованість, рух від нижчого до вищого;
- 2) ускладнення, перехід від простого до складного;
- 3) оновлення, виникнення нової якості;
- 4) спадковість;
- 5) незворотність.

Закон —

- це поняття, яке відображає необхідне, істотне, стійке і повторюване відношення між матеріальними предметами і духовними феноменами.

Виділяють три основні закони діалектики:

- *закон єдності і боротьби протилежностей,*
- *закон взаємного переходу кількісних і якісних змін,*
- *закон заперечення заперечення.*

Закон єдності і боротьби протилежностей

- кожному предмету та явищу властиві внутрішні протилежності, що знаходяться у єдності та взаємодії, боротьбі між собою. Джерелом саморуху і саморозвитку є взаємоперехід внутрішніх протилежностей.

Тотожність –

- це такий вид відношення речі до самої себе та до інших речей, який характеризується співпадінням, “рівновагою” сторін, сил, властивостей та тенденцій цього відношення.

Відмінність –

- це такий вид відношення речі до самої себе та до інших речей, який характеризується неспівпадінням сторін та тенденцій цього відношення.

- Протиріччя, що виявляють взаємовідносини між протилежностями усередині предметів та явищ, називаються ***внутрішніми.***
- Протиріччя, що існують між предметами і явищами називають **зовнішніми.**

Микола Амосов стверджував:

- *хвороба не обмежується лише розвитком, у такому випадку всі хвороби були б смертельними. Отже, хворобі властиві дві протилежні тенденції –руйнування зв'язане з надмірним подразником, та відновлення під дією захисних сил організму.*

Закон взаємопереходу кількісних та якісних змін.

- накопичення кількісних змін у стані будь-якого об'єкту закономірно приводить до його стрибкоподібної якісної зміни, а нова якість, що виникла, чинить, у свою чергу, зворотний вплив на хід відповідних кількісних змін.

- Зміст та суть закону необхідно розкрити через аналіз його основних категорій: *«якість»*, *«кількість»*, *«міра»*, *«стрибок»*, *«поступовість»*.

Якість

- відображає такі характеристики, як відносна сталість речі, її структурність, цілісність, внутрішня визначеність. Якість, як внутрішня визначеність речі, проявляється через властивості.

Кількість

- відображає інтенсивність прояву будь-якої якості, а також визначається як сукупність властивостей, що вказують на розміри речі, її величину.

Міра –

- це єдність якісної та кількісної визначеності, деякий інтервал, в межах якого річ зберігає свою якісну визначеність, не дивлячись на постійні кількісні зміни.

Закон заперечення заперечення

- *Діалектичне заперечення*
- – це перехід від старої якості до нової, за якою певні сторони, елементи змісту і функції старої якості входять у перетвореному вигляді у зміст нової якості.

Діалектичне заперечення включає у себе слідуючі моменти:

- 1) відкидання, руйнація найбільш консервативних елементів у старій якості, які перешкоджають формуванню нового;
- 2) стара якість повністю не знищується, з її природи зберігається все цінне, суттєве, те, що здатне забезпечити подальший розвиток нової якості;
- 3) з розвитком нового всі елементи старої якості включаються у нову.

Метафізичне заперечення

- акцентує основну увагу на моменті зникнення старого і практично ігнорує процеси збереження і творення нового. Внаслідок цього метафізичне заперечення виходить з того, що заперечення означає відкинути, знищити.

Категорії діалектики.

- найбільш загальні поняття, які розкривають загальні, суттєві сторони і моменти об'єктивного зв'язку та розвитку, а також пізнання, котрі не фіксуються законами діалектики.

Причина – наслідок.

- *Причина –*
- це такий зв'язок явищ, у якому діяння одного явища (причини) при наявності певних умов з необхідністю породжує інше явище (наслідок).

Причині властиві такі риси:

- 1) вона завжди у часі передує наслідку;
- 2) носить активний характер;
- 3) необхідна, тому що завжди викликає наслідок;

- Причина породжує наслідок своєю активною дією, але і наслідок не є пасивним: він активно діє на причину, змінює її.
- Середовище чинить формуюче діяння на організм, а організм, в свою чергу, змінює середовище.

Необхідність – випадковість.

- *Необхідність* – це те, що обов'язково мусить відбуватися за даних умов.
- *Випадковість* – це такий зв'язок явищ, який зумовлений діянням зовнішніх причин.

Приклад взаємозв'язку необхідності та випадковості.

- Павлов випадково побачив як у собаки при появі людини, що принесла їжу, виділилася слина, і він почав вивчати вищу нервову діяльність на основі фізіологічних процесів. Антоні Левенгук, який займався шліфуванням скла, випадково спрямував свою лінзу на краплю чистої прозорої води, яка щойно упала з хмар і побачив мікроорганізми. Так був створений мікроскоп.

Можливість – дійсність.

- *Можливість* – це такі явища, які ще не здійснилися, але здійснення яких впливає з внутрішніх законів розвитку явищ.
- *Дійсність* - це реалізована можливість.
- Для перетворення *можливості* у *дійсність* потрібні певні умови і суб'єктивні фактори.

Приклади переходу можливості у дійсність.

- Від мистецтва лікаря і поведінки хворого залежить перетворення можливості у дійсність.
- Ціолковський міг тільки мріяти про космічні польоти. Тоді це була абстрактна можливість. З розвитком науки і техніки вона перетворилася на дійсність.

Одиничне і загальне.

- *Одиничне* може виникати випадково, може виникнути, а може і не виникнути. Дана людина могла не зустрітися з другою людиною, хворою на грип і, таким чином, могла і не захворіти. А *загальне* виникає по необхідності, закономірності. Воно завжди виявляється в даних умовах саме так, а не інакше. Якщо вірус грипу попадає на слизову оболонку, він викликає захворювання грипом. Тому одиничне і загальне взаємно виключають, заперечують одне одного.

Зміст – форма.

- *Зміст* – це сукупність елементів та процесів, з яких складаються предмети та явища.
- *Форма* – організація, структура змісту.